

ЗАДЪЛЖИТЕЛНО УЧАСТИЕ НА ЗАЩИТНИК В НАКАЗАТЕЛНИЯ ПРОЦЕС

Ас. Десислава Давидкова-Димитрова¹

OBLIGATORY PARTICIPATION OF DEFENSE COUNSEL IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Assist. Desislava Davidkova-Dimitrova

Abstract: *This study is dedicated to obligatory participation of defense counsel in criminal proceedings. Hypotheses have been considered the necessary protection in criminal cases. Examined hypotheses of unconditional obligatory defense and the problems that arise in each of them.*

Key words: *defence counsel, right of defence, obligatory defense, unconditional obligatory defense, authorization, constitution, defendant, juvenile defendant, trial in absentia, legal aid.*

Правото на защита на гражданите е едно от основните конституционни права, което има особено голямо значение в демократичната правова държава. То предполага задължение на държавата чрез законодателството и правоприлагането да обезпечи ефективна възможност за гражданите да защитят нарушените си или застрашени права пред съдебни органи или администрацията. Съществен елемент от правото на защита представлява правото на гражданите да защитават правата си с помощта на защитник². Правото на достъп до адвокат в наказателното производство е прогласено в Конституцията на Република България³ и подробно уредено в Наказателно-процесуалния кодекс⁴ (НПК). Правото на защитник е закрепено и в редица разпоредби на междуна-

родното право⁵. То е включено в процесуалните права на обвиняемия, които в своята цялост изпълват съдържанието на правото на защита – чл. 55, ал. 1 НПК.

I. Като предварителна бележка следва да се разгледат видовете защита на обвиняемия. Съществуват три вида право на обвиняемия на защита – лична защита, защита, осъществявана от защитник и служебна защита. Критерият на тази класификация е субектът, който осъществява процесуалната дейност, водеща до защитата на обвиняемия.

1. Под лична защита се разбира личното упражняване от обвиняемия на правата по чл. 55 НПК. Затова нарушаването на правото му на лично участие е нарушаване на правото му на

¹ Асистент към катедра „Наказателноправни науки“ към Юридическия факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“.

² Вж. Решение № 9 от 14 април 1998 г. по К.Д. № 6 от 1998 г.

³ „Всеки има право на адвокатска защита от момента на задържането му или на привличането му като обвиняем.“ – чл. 30, ал. 4 от КРБ (обн. ДВ, бр. 56/1991, посл. изм. ДВ, бр. 12/2007).

⁴ Обн. ДВ, бр. 86/2005, последно изм. и доп. ДВ, бр. 14/2015 г.

⁵ Чл. 6, § 3, б. „с“ от Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи (ЕКПЧ); Чл. 47 § 2, изр. II-ро и § 3 от Хартата на основните права на Европейския съюз (2010/С 83/02), публикувана в Официален вестник на Европейския съюз ОВ С83 от 30.03.2010 г.; Чл. 14, § 3, б. „d“ от Международния пакт за граждански и политически права, ратифициран с Указ № 1199 на Президиума на Народното събрание от 23.07.1970 г. – бр. 60 от 1970 г., в сила за България от 23.03.1976 г., обн. бр. 43 от 28.05.1976 г.; Чл. 3 от Директива 2013/48/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 22 октомври 2013 година относно правото на достъп до адвокат в наказателното производство и в производството по европейска заповед за арест и относно правото на уведомяване на трето лице при задържане и на осъществяване на връзка с трети лица и консулски органи през периода на задържане (Директива 2013/48/ЕС).

защита и представлява основание за възобновяване на наказателното производство⁶. С регламентирането на тази възможност българският законодател е осигурил изискуемият стандарт на чл. 6, § 3, б. „с” и „d” от Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи (ЕКПЧ) за лично участие на обвиняемия в процесуалните действия, предприети срещу него в рамките на наказателното производство.

2. Вторият вид защита е защитата, осъществявана от защитник и представлява реализация на едно от процесуалните права, включени в сложното и съставно право на защита на обвиняемия. От своя страна защитата, осъществявана от защитник се разделя на два подвида – задължителна (необходима) и доброволна защита. Правото на обвиняемия на защитник, както всяко едно субективно право, по правило се упражнява по волята на неговия носител. Обвиняемият взема решение дали да се ползва от услугите на защитник и кой точно да бъде конституиран в това качество. В някои случаи обаче законът ограничава диспозитивността на правото на защитник в наказателния процес. Така е при необходимата защита. При хипотезите на задължителната защита *правото на обвиняемия да има защитник се преплита с положението, че участието на защитник е задължително под страх от отмяна на присъдата*⁷. Участието на защитник в процеса не лишава обвиняемия от възможността за личното упражняване на процесуалните си права (чл. 99, ал. 2 НПК).

3. В литературата се разглежда и трета форма на правото на защита, а именно правото на служебна защита, съгласно която съдът и органите на досъдебното производство събират и проверяват както доказателствата, които разобличават обвиняемия или отегчават неговата отговорност, така и доказателствата, които оправдават обвиняемия или смекчават отговорността му⁸. Този вид защита е предпоставена от принципа на разкриване на обективната истина, като непосредствено се извежда от разпоредбата на чл. 107, ал. 3 НПК.

В този смисъл следва да се прави разлика между служебната защита като проявна форма на правото на защита и служебен защитник, представляващ последица от наличието на хипотеза на задължителна защита и назначаването на защитник в наказателния процес.

II. По своя характер задължителната защита е изключение от нормалното, типичното възникване, развитие и приключване на участието на защитника в наказателния процес, а именно доброволната защита чрез упълномощаване. Въвеждането на необходимата защита в българския наказателен процес представлява израз на стремежа да се създадат повече и по-ефективни гаранции за пълноценното и надеждно осъществяване правото на защита.

Анализирането на проблема в исторически аспект аргументира извода, че законодателят постепенно въвежда, допълва и разширява случаите, изискващи задължително участие на защитник⁹ – процес, който е обусловен от изменящи-

⁶ Правото на задочно осъдения да направи искане за възобновяване на наказателното дело поради неучастието му в наказателното производство е уредено в чл. 423 НПК; По подробно за възобновяване на наказателното дело по искане на задочно осъден поради неучастието му в наказателното производство вж. Митов, Г. Възобновяване на наказателни дела. С., 2011, с. 77–100.

⁷ Павлов, Ст. Осигуряване на гражданите право на защита в наказателния процес на НРБ. С., 1986.

⁸ В теорията служебната защита е определена и като „право на обвиняемия да изисква от органите, които осъществяват процесуалното ръководство, да събират и проверяват с пълно безпристрастие не само фактите, които подкрепят обвинението, но и тези, които го оборват изцяло или частично.” – вж. Павлов, Ст., Наказателен процес на Народна република България, 1971, с. 140.

⁹ Законът за углавното съдопроизводство (ЗУС), утвърден с указ от 4 април 1897 г. под № 65, обнародван ДВ, бр. 77 от 7 април 1897 г. в чл. 310 предвижда хипотеза на служебна защита, обусловена от изявена воля на обвиняемия: „По молба на бедни подсъдими, председателят на съда им назначава, до колко е възможно, защитник измежду находящите се при съда адвокати.” (Вж. Моллов, Вл., Саранов, Н. Закон за углавното съдопроизводство, заедно с всичките му стари и нови текстове и разясненията и тълкуванията от Върховния касационен съд, С., 1927 г., с. 177); НПК от 1952 г., обн. Изв. бр. 11 от 5 Февруари 1952 г., отг. ДВ, бр. 89 от 15 Ноември 1974 г., предвижда един случай на задължително участие на защитник, отнасящ се към съдебната фаза на процеса: „На подсъдим, който се обвинява в престъпление, за което се предвижда смъртно наказание или лишаване от свобода не по-малко от 10 години, се назначава защитник служебно, ако не си е ангажирал такъв.” (чл. 175, ал. 1). С изменение обн. Изв., бр. 90 от 1961 г. са разширени хипотезите на задължителна защита, като се предвижда, че „Служебен защитник се назначава и на подсъдими, които поради физически или психически недостатъци не могат сами да осъществяват своето право на защита” (чл. 175, ал. 2). В тази връзка е постановено Решение № 51 от 20.12.1973 г. по н. д. № 45/1973 г., ОСНК на ВС, съгласно което „Служебен

те се обществени отношения, социално-икономическото и политическо развитие на Република България.

Действащият НПК урежда основните хипотези на задължителна защита в чл. 94 НПК, който е озаглавен „Задължително участие на защитник”. Нормата е част от общите правила на процесуалния закон, което означава, че същите важат както за съдебна, така и за досъдебната фаза, освен това следва да се прилагат както при типичното провеждане на наказателното производство, така и при прилагането на особените правила, уредени в част V на НПК.

III. Преди да разгледаме хипотезите на задължителното участие на защитник в наказателното производство следва да се посочат някои общи положения.

1. Съгласно чл. 94, ал. 3 НПК *когато участието на защитник е задължително, съответният орган назначава за защитник адвокат*¹⁰. В уводната част на Директива 2013/48/ЕС относно правото на достъп до адвокат се съдържа дефиниция на понятието „адвокат” – „всяко лице, което в съответствие с нацио-

налното право притежава квалификация и има право, включително вследствие признаване от оправомощен орган, да предоставя правни съвети и помощ на заподозрени или обвиняеми”. Съгласно вътрешното ни законодателство упражняването на адвокатската професия е дейност, предвидена в Конституцията, за правно съдействие и защита на свободите, правата и законните интереси на физическите и юридическите лица (чл. 2, ал. 1, изр. I от Закона за адвокатурата (ЗА)). Наред с това адвокатска професия може да упражнява само адвокат или адвокат от Европейския съюз, практикуващ самостоятелно или в сдружение по този закон (чл. 3, ал. 1 ЗА), а адвокат може да бъде само лице, положило клетва и вписано в регистъра на адвокатската колегия (чл. 3, ал. 2 ЗА).

От правилото на чл. 94, ал. 3 НПК следва, че конституирането на защитник по чл. 91, ал. 2 НПК не освобождава ръководно-решаващият орган от задължението да назначи лице, упражняващо адвокатска професия. От друга страна, назначеният служебен защитник – адвокат, не лиша-

*защитник на подсъдимия се назначава както когато той се обвинява в престъпление, за което се предвижда смъртно наказание или лишаване от свобода не по-малко от 10 години, така и във всички случаи, когато поради физически или психически недостатъци не може сам да осъществява правото си на защита.”; НПК от 1974 г., обн. ДВ, бр. 89 от 15 ноември 1974 г., отм. ДВ, бр. 86 от 28 октомври 2005 г. предвижда задължително участие на защитник в наказателното производство, когато: „1. обвиняемият е непълнолетен; 2. обвиняемият страда от физически или психически недостатъци, които му пречат да се защитава сам; 3. делото е за престъпление, за което се предвижда смъртно наказание или лишаване от свобода не по-малко от десет години; 4. обвиняемият не владее български език; 5. интересите на обвиняемите са противоречиви и един от тях има защитник (чл. 70, ал. 1). С изменение обн. ДВ, бр. 89 от 18 ноември 1986 г. се разширяват хипотезите на задължителна защита, като се създава нова точка „б. когато делото се разглежда в отсъствието на подсъдимия”. През 1995 г. (бр. 50 от 1995 г.) се изменя точка 3 на чл. 70, ал. 1, като в изброяването на нормата се прибавя ново наказание: „делото е за престъпление, за което се предвижда смъртно наказание, **доживотен затвор** или лишаване от свобода не по-малко от десет години; Последната промяна в института на необходимата защита е извършена през 1999 г. (ДВ, бр. 70 от 1999 г.), когато е създадена нова т. 7, касаеща бедните обвиняеми: „обвиняемият не е в състояние да заплати адвокатско възнаграждение, желае да има защитник и интересите на правосъдието изискват това”. С въвеждането на тази хипотеза националното ни законодателство се приведе в съответствие с утвърдените международни стандарти в областта на правата на човека. Съществено изменение бе и корекцията в разпоредбата на чл. 70, ал. 1, т. 6 НПК, като понятието „подсъдим” се замени с понятието „обвиняем”. С нея се въведе изискването при задочното провеждане на наказателното производство да се осигури участие на защитник, в рамките на цялото наказателно производство – както в съдебната, така и в досъдебната фаза на процеса.*

¹⁰ При действието на НПК от 1952 и НПК от 1974 (до изм. – ДВ, бр. 89 от 1986 г.) този въпрос е бил дискуссионен, тъй като в процесуалния закон не се е съдържа изрична разпоредба за това. В литературата са застъпени правилни становища, че когато участието на защитник е задължително и обвиняемият не е упълномощил такъв, като защитник може да се назначи само лице, което упражнява адвокатска професия, но не и съпруг, възходящ или низходящ роднина на обвиняемия. Аргументирането на изказаните мнения е свързано с необходимостта от осигуряване на квалифицирана правна помощ. Когато законодателят е предвиждал задължителното участие на защитник в наказателния процес независимо от волята на обвиняемия, той е преценявал необходимостта от квалифицирана правна помощ, каквато обвиняемият може да получи само ако има за защитник адвокат (В този смисъл: **Радева, Р.** Правото на защита на обвиняемия в наказателния процес на НРБ. С., 1985, с. 54.)

ва обвиняемия от правото му да упълномощи своя съпруг, низходящ или възходящ роднина, който да вземе участие като защитник в наказателното производство.

2. Оправомощен да назначи защитник при необходимата защита е органът, осъществяващ функцията по ръководство и решаване в съответната фаза и стадий на наказателния процес¹¹. След влизане в сила на Закона за правната помощ (ЗПП)¹² определянето на конкретния адвокат за участие в наказателното производство става по реда на този закон, а назначаването му като защитник се осъществява по правилата на НПК. Поставя се въпросът доколко неспазване регламента на ЗПП за посочване на адвоката опорочава наказателното производство. ВКС е имал случай да отбележи, че нарушаване реда, очертан в ЗПП за определяне на адвокат за служебен защитник не е съществено нарушение на процесуалните правила, ако участвалия в съдебното производство служебен защитник е упражнил в пълнота правата по чл. 99, ал. 1 НПК, в това число – да обжалва осъдителната, спрямо подзащитния му, присъда¹³. В литературата се изказва становището, че въпреки че допуснатото процесуално нарушение не е съществено, тази практика крие опасна тенденция да се заобикаля ЗПП и да се компрометира въобще действието на този закон¹⁴.

3. При случаите на необходима защита се поставя въпросът може ли обвиняемият да претендира защитата му да бъде поета от **конкретен адвокат**.

а) ЗПП предвижда възможност обвиняемият да посочи адвокат, който желае да бъде назначен, за да защитава неговите права и законни интереси. В чл. 25, ал. 5 ЗПП е заложено, че при възможност Адвокатският съвет определя адвокат, посочен от лицето, на което се предоставя правната помощ. За да бъде определен такъв адвокат, той следва да бъде вписан в регистъра на Националното бюро за правна помощ. Неосигуряване на искания процесуален представител обаче не съставлява съществено процесуално

нарушение, в случай че назначеният служебен защитник осъществява надлежно своите процесуални задължения и защитава правата и законните интереси на обвиняемия. Определянето на конкретния адвокат, който ще бъде назначен за защитник, е извън компетентността на ръководно-решаващия орган. Съгласно чл. 25, ал. 4 и ал. 5 ЗПП, Адвокатският съвет определя адвокат от Националния регистър за правна помощ, като съобразява искането на лицето само при възможност за това. От това следва, че проблемът за неосигуряване на конкретен адвокат не представлява процесуално действие, тъй като се касае за дейност, осъществявана извън наказателния процес и в този смисъл не би могло да се говори за нарушение на процесуалните правила.

б) Това положение в определена степен противоречи на чл.6, §3, б. „с” от ЕКПЧ, който гарантира на обвиняемия правото да ползва **адвокат по свой избор**. Европейският съд по правата на човека е имал случай да отбележи, че „...При назначаването на защитник ...националните съдилища несъмнено трябва да вземат предвид желанията на подсъдимия ... Те обаче могат да ги пренебрегнат, когато са налице относими и достатъчни основания да се приеме, че това е необходимо в интерес на правосъдието...”¹⁵

Настоящото нормативно положение е в противоречие и с т.28 от уводната част на Директива 2013/48/ЕС относно правото на достъп до адвокат, съгласно която компетентните органи следва безусловно „...да осигуряват адвокатска защита въз основа на списък с адвокати, от който заподозреният или обвиняемият може да избира”. Транспониране разпоредбите на цитираната директива следва да се извърши от държавите членки до 27 ноември 2016 г. (чл.15 от Директивата). Това предполага необходимост от промяна националното законодателство, за да се осигури правото на обвиняемия да избира адвокат от нарочен списък с адвокати¹⁶.

4. Важен въпрос, свързан с необходимата защита, е **заплащането на разноските** за слу-

¹¹ Процедурата по определяне и назначаване на служебен защитник стои извън обхвата на настоящото изследване, като същата ще бъде предмет на самостоятелно проучване и анализ.

¹² Обн. ДВ, бр.79 от 4 октомври 2005 г., в сила от 01.01.2006 г. посл. изм. ДВ, бр. 53/2014.

¹³ Вж. Решение № 317 от 08.06.2009 г. по н. д. № 277/2010 г., н. к., I н. о. на ВКС

¹⁴ Вж. **Чинова, М.** Досъдебното производство по НПК (теория и практика). С., 2013, с. 208.

¹⁵ *Croissant v. Germany*, 13611/88, 25 септември 1992. Вж. **П. ван Дайк, Г.Й.Х. ван Хууф**. Европейска конвенция за правата на човека – теория и практика. С., 2000, с. 440.

¹⁶ В този смисъл вж. **Чинова, М., П. Панова**. Новата директива относно правото на достъп до адвокат в наказателното производство. – Норма, 2014, № 2, с. 87–88.

жебно назначения адвокат. Поради натрупаната противоречива практика бе прието Тълкувателно решение № 4 от 2010 г. на ОСНК на ВКС, с което се уеднакви приложението на чл. 189, ал. 3 НПК. Върховният касационен съд постанови, че подсъдимият, който е признат за виновен, на основание чл. 189, ал. 3 НПК следва да заплати адвокатско възнаграждение на служебния защитник в полза на Националното бюро за правна помощ във всички случаи на задължителна защита. Решението е в унисон и с практиката на Европейския съд по правата на човека, съгласно която „...разпоредбата за възстановяване на разностите не е несъвместимо с чл. 6, т. 3, б. ”с” ЕКПЧ...”¹⁷. Въпреки това резонни са становищата, обективирани в особените мнения към цитираното тълкувателно решение, съгласно които когато защитата е условно задължителна или се базира на социални аргументи с оглед равен достъп до правосъдие, може да се влезе в пряко противоречие с разпоредбата на чл. 6 ЕКПЧ за честен и справедлив процес. Това положение ще доведе до там, че обвиняемите ще обмислят възможността дали да пожелаят назначаване на служебен защитник, изправени пред опасността да дължат пари, ако бъдат осъдени. Считаме за правилна изложената в особените мнения теза, че по този начин е застрашен принципът за равен достъп до правосъдие, който се съдържа в понятието за честен и справедлив процес.

IV. Необходимата (задължителна) защита се дели на два вида: абсолютно (безусловно) задължителна защита и условно задължителна. С оглед на предмета и обема на настоящото изследване няма да бъдат разглеждани хипотезите на условно задължителната защитата (чл. 94, ал. 1 т. 4 и т. 5 НПК), при която е възможен отказ от

защитник¹⁸, както и защитата на финансово затруднените обвиняеми (чл. 94, ал. 1, т. 9 НПК)¹⁹.

Хипотезите на абсолютно задължителната защита се обединяват от правилото, съгласно което ръководно-решаващият орган назначава за участие защитник – адвокат, независимо от волята на обвиняемия, дори и когато същият изрично заявява, че не желае да има защитник. За да се освободи от така „натрапения” му защитник, обвиняемият единствено може да упълномощи друг адвокат за защитник.

Съгласно константната съдебна практика, когато в процеса не е осигурено участие на защитник, упражняващ адвокатска професия, въпреки наличието на предпоставка за задължителна защита, винаги е налице съществено процесуално нарушение, водещо до ограничаване правата на обвиняемия²⁰. Отнасянето на неспазването императивното предписание на чл. 94, ал. 1 НПК към съществените процесуални нарушения, свидетелства за особено значение, което се отдава на участието на защитник в посочените от НПК случаи, като безспорно необходимо условие за реалното осъществяване на правото на обвиняемия на защита и за постановяване на справедлива присъда.

1. Участието на защитник в наказателното производство е задължително, когато обвиняемият е непълнолетен (чл. 94, ал. 1, т. 1 НПК). Предпоставка за участието на защитник в случая е **възрастта на обвиняемия²¹. Непълнолетието на обвиняемия предполага задължително участие на защитник независимо дали делото се гледа по реда на особените правила за разглеждане на дела за престъпления, извършени от непълнолетни или по общия ред²². В случай че в хода на процеса**

¹⁷ *Croissant v. Germany*, 13611/88, 25 септември 1992 г., цитирано и в Тълкувателно решение № 4 от 19.02.2010 г. на ОСНК на ВКС, постановено по тълк. дело № 4/2009 г.

¹⁸ при безусловно необходимата защита отказ от защитник е процесуално недопустим (така Р-179-1978-I; 309-1980-I; 309-1980-II); В решение № 453/2008 г., I н.о. ВКС, се приема, че в случаите на задължителна защита, подсъдимият не може да се откаже от служебно назначения защитник, освен ако сам не си упълномощи друг защитник.

¹⁹ Последната хипотеза на задължителна защита не може да се приравни на посочените в чл. 94, ал. 1 т. 4 и т. 5 НПК. Характерът и същността на визираните предпоставки за задължително участие на защитник ще бъдат предмет на самостоятелно проучване и анализ.

²⁰ Вж. Р-424-1976-II н.о.; Р-179-1978-I н.о.; Р-619-1978-I н.о.; Р-309-1980-II н.о.; Р-6-1981-ОСНК на ВС; Р-42-1991-ВК; Р-460-1991-I н.о.; Р-11-2000-II н.о.

²¹ Съгласно чл. 4, ал. 1 от Закона за лицата и семейството, обн. ДВ, бр. ДВ, бр. 182 от 9 август 1949 г. „Лицата от 14 години до навършване на 18-годишна възраст са непълнолетни.”

²² В подкрепа на това разбиране е и разрешението, дадено с Решение № 412 от 1979 г., II н.о., че разпоредбата, която предвижда необходимата защита, когато обвиняемият е непълнолетен, се намира в общата част на НПК и се прилага както в общото производство, така и в производствата, за които се предвиждат особени правила.

обвиняемият навърши пълнолетие, задължителната защита отпада.

Интерес представлява хипотезата, при която при провеждане на досъдебното производство, въпреки императивната разпоредба на закона, на непълнолетния обвиняем не е назначен защитник, но при констатиране на допуснатото процесуално нарушение същият вече е навършил пълнолетие. Изложеното представлява класически пример за допуснато процесуално нарушение, което не може да бъде отстранено, поради което и не би могло да обоснове прекратяване на съдебното производство и връщане на делото на прокурора. Това разрешение е залегнало и в Тълкувателно решение № 2 от 07.10.2002 г. по н. д. № 2/2002 г., ОСНК на ВКС²³. Връщането на делото от съда на прокурора, поради допуснато неотстранимо процесуално нарушение, е напълно безпредметно.

При констатиране на подобен процесуален порок обаче следва да се подхожда с особено внимание. Процесуалното нарушение по чл. 94, ал. 1, т. 1 НПК действително не може да бъде отстранено, защото при връщане на делото на прокурора съответното изискване ще бъде отпаднало, но може да бъде компенсирано в съдебната фаза на наказателния процес. Това следва да се осъществява на две плоскости: от една страна, относно правилната оценка на доказателствения материал, събран на досъдебната фаза на процеса, а от друга, във връзка с осигуряване правото на защита на лицето в провеждания процесуален стадий. Резултатите от действията по разследване, извършени с все още непълнолетния обвиняем, без участие на защитник, не могат да ползват обвинението, т.е. да послужат като основа за постановяване на осъдителна присъда. Напротив, същите следва да бъдат изключени от доказа-

телствения материал, въз основа на който ще се произнесе окончателния за съответния процесуален стадий съдебен акт²⁴. В съдебното производство в качеството си на пълнолетен подсъдим обвиненото лице може да възползва от правото си да упълномощи защитник по свой избор или да му бъде назначен като задължителен на друго правно основание, включително и по чл. 94, ал. 1, т. 9 НПК, като и с негова помощ да участва ефективно в процеса, да представя доказателства, да прави искания, бележки и възражения.

Разяснено в теорията и практиката²⁵ е положението е, че не е налице предпоставка за назначаване на защитник, когато обвиняемият е бил непълнолетен при извършване на престъплението, но в самото производство е навършил осемнадесетгодишна възраст. Правилността на застъпеното становище се обосновава от самата разпоредба на закона, която визира „обвиняем”, който е непълнолетен, а не извършителят на престъплението, предмет на делото. Освен това смисълът на обсъжданата норма е да бъде допълнена личната защита на непълнолетния обвиняем в наказателното производство с участието на защитника, като необходима компенсация за психическата и физическата неукрепналост²⁶. Целта на задължителното участие на защитник е не да се оцени с по-голяма снизходителност извършеното от непълнолетния обвиняем престъпление, а да му се осигури равностойна защита в конкретното дело с пълнолетните обвиняеми, които по презумпция сами могат пълноценно да защитят правата и законните си интереси²⁷.

Във връзка с разглежданата предпоставка за задължително участие на защитник следва да се отбележи, че на 27.11.2013 г. бе прието предло-

²³ С последно цитираното тълкувателно решение се разясни съдържанието на понятието за допуснати на предварителното производство, съответно на полицейското производство нарушения на процесуалните правила, които дават основание за връщане на делото на прокурора. ТР, макар произнесено по отменения НПК, е важно и при прилагането на действащия процесуален закон. Съгласно т. 3 на същото „допуснато на предварителното производство съществено нарушение на процесуалните правила се отстранява чрез законосъобразно повтаряне на процесуалното действие, при което нарушението е било извършено. Процесуалното нарушение е неотстранимо, когато е обективно невъзможно законосъобразното повтаряне на процесуалното действие, при което нарушението е било извършено. Когато са били отстранени или са неотстраними, допуснатите на предварителното производство нарушения на процесуалните правила не съставляват основание за прекратяване на съдебното производство и връщане на делото на прокурора.”

²⁴ С Тълкувателно решение № 2 от 07.10.2002 г. по н. д. № 2/2002 г., ОСНК на ВКС се разясни, че „процесуалните нарушения, допуснати при събирането и проверката на доказателствата, не съставляват основание за прекратяване на съдебното производство и връщане на делото на прокурора”.

²⁵ В този смисъл Решение № 420 от 1979 г. по н. о. на ВКС

²⁶ Трендафилова, Е. Защитникът в наказателния процес на Република България. С., 1992, с. 36.

²⁷ В този смисъл Павлов, Ст. Преглед на практиката на ВС на НПК за 1979 г. – Правна мисъл, 1980, № 4.

жение за директива на Европейската комисия относно *процесуалните гаранции за децата, заподозрени или обвиняеми по наказателните производства (COM(2013) 822 final)*, но доколкото става въпрос за проект, който предстои да бъде приет, този акт няма да бъде предмет на анализ в настоящото изследване²⁸.

2. Назначаването на адвокат е безусловно задължително, когато обвиняемият страда от физически или психически недостатъци, които му пречат да се защитава сам. Критерий за задължителността на участието на защитник е **наличие на физически или психически недостатък, които ограничават възможността** на лицето да осъществи надлежна защита на своите права и законни интереси. В обсъжданата разпоредба не са включени точно кои физически и/или психически недостатъци обуславят задължителна защита. Този подход на законодателя е правилен, тъй като дава възможност за конкретна преценка на недостатъците и отговор на въпроса дали те пречат на обвиняемия сам, без помощта на защитник, да осъществява защитата си.

Според практиката в тази хипотеза става въпрос за недъзи, които трябва да затрудняват личното право на защита, а не да водят до невъзможност лицето да се защитава изобщо. Независимо от употребеното множествено число „недостатъци“, достатъчно е един недостатък да затруднява защитата на обвиняемия, за да сме в хипотеза на абсолютно задължителна защита.

Върховният съд е имал случай да отбележи, че става дума за вменяем обвиняем, който поради

своите физически или психически качества не може да организира защитата си (P-215-1978-I), но ако се окаже, че обвиняемият е невменяем, делото следва да се прекрати (P-99-1977-I)²⁹. В практиката на съдилищата е прието, че когато в съдебно заседание се установи, че подсъдимият поначало страда от психически недостатък, който му пречи да се защитава сам, съдът е длъжен да прекрати съдебното производство и да върне делото от стадия на разследването, ако той е участвал без защитник (P-234-1995-I). Впоследствие възникналият недостатък обаче, не може да е основание да се заключи, че защитата е била изначално задължителна. Напротив, наличието на такъв недостатък, който поставя лицето в неравнопоставено положение, следва да се преценява към момента на извършване на съответните процесуални действия.

В обобщение следва да се подчертае, че всеки недостатък следва да се обсъжда самостоятелно от ръководно-решаващия орган като се прави преценка дали води до ограничаване пълноценното осъществяване на защитата на обвиняемия. В случай че ръководно-решаващият орган не назначи служебен защитник, то актът следва да бъде надлежно мотивиран, като изрично се отбележи, че и при тези недостатъци обвиняемият може да се защитава сам. ВС е имал повод да изтъкне, че ако по делото няма служебен защитник, а липсва и посочената констатация, това прави присъдата постановена при съществено нарушение на правилата на съдопроизводството и води до отменяването ѝ³⁰.

²⁸ **Предложението за директива** относно процесуалните гаранции за децата, заподозрени или обвиняеми по наказателно производство, **е част, заедно с редица други мерки, които вече са приети** (сред вече приетите мерки са: Директива 2010/64/ЕС от 20 октомври 2010 г. относно правото на устен и писмен превод в наказателното производство; Директива 2012/13/ЕС от 22 май 2012 г. относно правото на информация в наказателното производство; Директива 2013/48/ЕС от 22 октомври 2013 г. относно правото на достъп до адвокат в наказателното производство и в производството по европейска заповед за арест и относно правото на уведомяване на трето лице при задържане и на осъществяване на връзка с трети лица и консулски органи през периода на задържане; Препоръка от 27 ноември 2013 г. относно процесуалните гаранции за уязвими лица, които са заподозрени или обвиняеми в наказателно производство; Препоръка от 27 ноември 2013 г. относно правната помощ.) **или се разглеждат в момента** (сред тези са предложението за директива относно укрепването на някои аспекти на презумпцията за невиновност и на правото на лицата да присъстват на съдебния процес в наказателното производство, представено на 27 ноември 2013 г., и предложението за директива относно временната правна помощ за заподозрените или обвиняемите, които са задържани, и правната помощ при производствата по европейска заповед за арест, представено на 27 ноември 2013 г.), **от пътната карта за укрепване на процесуалните права на заподозрени лица или на обвиняеми в рамките на наказателното производство, приета от Съвета на 30 ноември 2009 г. (Резолюция на Съвета от 30 ноември 2009 г. относно пътна карта за укрепване на процесуалните права на заподозрени лица или на обвиняеми в рамките на наказателното производство).**

²⁹ В обратен смисъл P-394-1981-II, с което не можем да се съгласим. В цитираното решение ВС приема, че щом експертизата по делото е установила, че обвиняемият е вменяем, не са налице условията по чл. 70, ал. 1 и ал. 2 НПК.

³⁰ Решение № 51 от 20.12.1973 г. по н. д. № 45/1973 г., ОСНК на ВС.

3. Участието на защитник е безусловно необходимо и в случаите, когато делото е за престъпление, за което се предвижда лишаване от свобода не по-малко от десет години или друго по тежко наказание (чл.94, ал.1, т.3 НПК). Критерий за задължителността на участието на защитник в този случай е **санкцията**, предвидена в особената част на НК за престъплението, за което е обвиняемият е привлечен към наказателна отговорност. В тези случаи законодателят е преценил, че въпреки възможността на обвиняемия *сам да осъществява личната си защита, тежестта на извършеното престъпление изисква компетентна защита като гаранция, че санкцията, предвидена за тези престъпления ще бъде наложена при условията на максимално ефективна защита на обвиняемия, която ще предпази съда от грешки във вреда на обвиняемия*³¹.

В наказателнопроцесуалната теория и практика е изяснено, че изразът на закона „не по-малко от десет години“ следва да се тълкува в смисъл, че за престъплението трябва да се предвижда долна граница на наказанието най-малко десет години лишаване от свобода, т.е. предвиденият минимум да е не по-малко от десет години³².

В тълкувателната практика на ВС е разяснено, че когато минимумът на предвиденото в закона наказание е под 10 години, а максимумът – над 10, участието на защитника в наказателното производство не е задължително³³. Критерият за задължителност на защитата е един и същ, както в инстанцията по същество, така и пред останалите инстанции, а именно предвидената в закона

санкция, без значение от конкретно наложеното наказание.

В случаите, при които обвиняемият е привлечен за няколко престъпления, достатъчно е едно от тях да отговаря на изискванията, заложили в чл. 94, ал.1, т.3 НПК, за да възникне необходимост от участие на защитник, упражняващ адвокатска професия. В наказателнопроцесуалната теория се обсъждат хипотези, при които отпада обвинението, налагащо задължителна защита. При подобни случаи безспорно обвиняемият може във всеки момент да се откаже от защитник (чл.96, ал.1 НПК). Ако обаче не го направи, защитникът продължава участието си в наказателния процес. Защитникът не разполага с правото да се откаже от приетата защита, без значение дали същата е възникнала чрез упълномощаване или чрез назначаване, освен ако стане невъзможно да изпълнява задълженията си по независещи от него причини (чл.95, ал.1 НПК). В литературата се правят предложения за изменение на наказателнопроцесуалната уредба, като се предвиди *ако отпадне необходимостта от задължително участие на защитник, назначеният да продължи участието си в делото, ако бъде допълнително упълномощен от обвиняемия*³⁴.

4. Участието на защитник в наказателния процес е задължително когато е направено искане по чл.64 НПК или обвиняемият е задържан (чл.94, ал.1, т.6 НПК). От цитираната разпоредба се извеждат няколко хипотези на задължителна защита. Обединителният критерий в случая е **ограничаване правото на свободно придвижване** на обвиняемия³⁵ или наличието на непо-

³¹ Вж. **Трендафилова, Е.** Защитникът в ..., С., 1992, с. 39–40.

³² Това положение е изяснено с Постановление № 6 от 04.05.1978 г. на Пленума на Върховния съд: „Съгласно чл. 70, ал. 1, т. 3 НПК защитата е задължителна по онези дела за престъпления, за които е предвидено смъртно наказание или лишаване от свобода не по-малко от 10 години. Очевидно имат се предвид дела за престъпления със завишена степен на обществена опасност и за които е предвидена строга санкция в закона. От тази гледна точка изразът **“не по-малко от 10 години”**, който всъщност обуславя противоречивата практика, изисква **минимумът на наказанието да бъде 10 години**, за да бъде защитата задължителна”.

³³ Коментираното положение е намерило разрешение в т. 5 от последно цитираното Постановление № 6 от 1978 г. на Пленума на ВС.

³⁴ Вж. **Трендафилова, Е.** Защитникът в ..., С., 1992, с. 41.

³⁵ Правото на свободно придвижване на лицето е ограничено: *когато е направено искане по чл. 64 НПК и прокурорът е упражнил правомощията си за задържане на лицето за довеждането му пред съда; когато наказателното производство се провежда по отношение на обвиняем с наложена мярка за неотклонение задържане под стража (без значение дали тази мярка е наложена по същото или по друго наказателно дело); в производството пред първоинстанционния съд, образувано по искане на прокурора за вземане на мярка за неотклонение задържане под стража, както и в производството пред въззивния съд, в случай на обжалване или протестиране на определението на първата инстанция; в производството пред първоинстанционния съд, образувано по искане на защитата за изменение на взетата мярка за неотклонение*

средствена опасност за това³⁶, т.е. положения, безспорно водещи до ограничаване на възможността за осъществяване на ефективна лична защита. Затова, с оглед компенсирани ограничения за надлежното упражняване на личната защита, е предвидено задължително участие на защитник. Според съдебната практика независимо дали се задържа на основание взета мярка за неотклонение по това или по друго дело, или поради изтърпяване на наложеното му наказание лишаване от свобода³⁷ невъзможността на задържания да реализира свободно гарантираното му право на защита, изисква да му бъде назначен защитник, в случай че не е упълномощен такъв³⁸.

Визираните хипотези, нови за наказателно-правната ни система, са въведени за първи път с влизане в сила на действащия НПК³⁹. Това нормативно решение представлява израз на разбирането на законодателя, че ефективна защита следва да бъде осигурена на всяко лице, което се намира в неравностойно положение и чиито възможности да осъществи пълноценна лична защита са ограничени.

5. Необходимост от задължително участие на защитник е налице и в случаите, при които

делото се разглежда в отсъствието на обвиняемия⁴⁰. Предпоставка за конституиране на служебен защитник е **неучастието на обвиняемия** в наказателното производство. Изискването за „справедливо гледане на делото“ по начало е свързано с осигуряване правото на обвиняемия на лично участие в производството. В определени случаи обаче от това правило може да има изключения, при които е необходимо да се създадат допълнителни гаранции за ефективната защита на правата и законните интереси на обвиняемия. Поради тази причина е предвидено императивно основание за задължителна защита по чл. 94, ал. 1, т. 8 НПК – когато делото се разглежда в отсъствието на обвиняемия, т.е. при задочното производство. Спорният въпрос, който възниква в този аспект, е дали под „отсъствие на обвиняемия“ следва да се има предвид отсъствието само по дела, по които е задължително участието му, т.е. при обвинение за тежко престъпление (чл. 269, ал. 1 НПК), или винаги, когато в останалите случаи делото се разглежда в отсъствие на обвиняемия. В съдебната практика се срещат решения и в двете насоки. Вярно е, че от систематичното и езиково тълкуване на разпоредбата на чл. 269, ал. 3 НПК, в

задържане под стража, както и в производството пред въззивния съд, в случай на обжалване или протестиране на определението на първата инстанция; когато обвиняемият изтърпява наказание лишаване от свобода с влязла в сила присъда по друго дело; когато обвиняемият е настанен за изследване в психиатрично заведение.

³⁶ Непосредствена опасност от ограничаване правото на свободно придвижване на лицето е налице: когато е направено искане по чл. 64 НПК; когато е направено искане по чл. 66 НПК за заменяне определената мярка за неотклонение със задържане под стража.

³⁷ Формулировката на текста поражда проблеми в практиката, тъй като допуска разнопосочни тълкувания. Според едната теза, изтъквана при прилагането на нормата, защитата е задължителна единствено, ако обвиняемият е задържан по съответното производство, а според другата е достатъчно лицето да е фактически задържано, без значение по кое наказателно производство (*висящо или приключило с влязла в сила присъда лишаване от свобода*) и на какво основание. Правилният подход предполага да бъде избран такъв прочит на нормата, който в най-голяма степен защитава правата на обвиняемия. Разглежданата хипотеза на задължителна защита е предвидена именно, за да се подпомогне лицето което се намира в затруднено положение, тъй като е ограничена възможността му свободно придвижване и от там – ефективната реализация на личното право на защита. Затова наложилото се в практиката разбиране е, че адвокатската защита е задължителна винаги, когато обвиняемият е фактически лишен от свобода, без значение дали по конкретното наказателно производство, или по друго такова.

³⁸ В този смисъл: Р-546-2009-III н.о.; Р-631-2012-III н.о.; Р-416-2009-II н.о.; Р-37-2009- I н.о.

³⁹ Следва да се отбележи, че с изменението на НПК обн.ДВ, бр.109 от 2008 г. бе прецизирана втората хипотеза на необходимата защита по чл. 94, ал. 1, т. 6 НПК. До изменение на законовия текст защитата беше задължителна, когато обвиняемият **е задържан под стража**, а след изменението – когато обвиняемият **е задържан**.

⁴⁰ При въвеждането на тази хипотеза в НПК от 1974 г., извършено с изменение на НПК обн. ДВ, бр. 89 от 18 Ноември 1986 г. се разширяват хипотезите на задължителна защита, като се създава нова точка „б. когато делото се разглежда в отсъствието на подсъдимия“. С изменението на НПК, извършено през 1999 г. (ДВ, бр. 70 от 1999 г.), бе направена корекция в разпоредбата на чл. 70, ал. 1, т. 6 НПК, като понятието „подсъдим“ се замени с понятието „обвиняем“. С нея се въведе изискването при задочното провеждане на наказателното производство да се осигури участие на защитник както в съдебната, така и в досъдебната фаза на процеса, която, с оглед на своето естество, предполага по-голяма опасност от накърняване правата и законните интереси на обвиняемия. За изменението по подробно вж. **Трендафилова, Е.** Промените в НПК от 1999 г.: теоретически положения, законодателни решения, тенденции. 2000, с. 275.

която е регламентирана възможността да се даде ход на делото в отсъствие на обвиняемия, следва изводът за обвързаността ѝ с разпоредбата на чл. 269, ал. 1 НПК, установяваща общото правило за задължителното присъствие на подсъдимия в съдебната зала. В същото време, винаги разглеждането на дело, по което обвиняемият не се защитава лично или чрез упълномощен представител, поставя в сериозна опасност пълноценната реализация на правото на защита. При това положение, като се изхожда от принципа, че правилното приложение на закона е това, което създава минимални ограничения на правата, може да се приеме, че „отсъствие“ по смисъла на чл. 94, ал. 1, т. 8 НПК следва да се разбира в буквален фактически смисъл – т.е. основанието е налице винаги, когато обвиняемият не участва в производството, независимо от това дали обвинението е за тежко престъпление, или за такова, което се наказва с до пет години лишаване от свобода или друго по-леко наказание. Идеята за въвеждането на задължителна защита е да се осигурят необходимите условия за допълване личната защита на определени категории обвиняеми, които не могат пълноценно да се защитят. На още по-силно основание е необходимо да се осигури участие на защитник в случаите, при които изобщо липсва личната защита.

Необходимо е да се подчертае, че правото на защитник на обвиняемия възниква от момента на привличането му в това процесуално качество, независимо дали участва лично в производството, или то се води в негово отсъствие. Правото на защита не може да търпи ограничения, които не са предвидени в НПК, и както Върховният съд е имал повод да заяви, в задочното производство обвиняемият продължава да има право да упълномощи избран от него защитник (Р-8-1972-І).

В теорията се обсъжда въпросът какъв е характерът на разглежданата хипотеза на задължителна защита⁴¹ – дали е същата е абсолютно, или условно необходима. Хипотезите на условно задължителна защита се извеждат от 94, ал. 2 НПК, а тези на абсолютно задължителната – от чл. 96, ал. 1 НПК. Задочното производство не е намерило място в посочените норми, липсва и нарочна разпоредба, от която да се изведе отговор на поставения проблем. Считаме, че отговорът следва да се търси в естеството на предпоставката за задължителното участие на защитник,

а именно отсъствието на обвиняемия. Провеждането на наказателното производство при липса на лична защита, тъй като обвиняемият фактически отсъства, и без да е осигурено участие на защитник, не може да се възприеме за правилно. Наказателен процес, който протича при липса на субекти, осъществяващи функцията по защитата и на практика няма реална състезателност не би могъл да осигури осъществяване задачите, визирани в чл. 1 НПК. По изложените съображения считаме, че задължителната защита при задочното производство е безусловно необходима с оглед осигуряване правото на защита на обвиняемия.

б. Последната хипотеза на абсолютно задължителна защита е когато се назначава **резервен защитник**, независимо и наред с упълномощения по делото адвокат. Предпоставките за конституиране на резервен защитник са две – характерът на делото (*то трябва да се води за тежко престъпление*) и наличие на изключителна значимост за провеждане на наказателното производство **разумен срок** (по чл. 94, ал. 4 НПК). Следва да се подчертае, че същите трябва да са налице кумулативно. Няма съмнение, че щом компетентният орган констатира тяхното едновременно наличие, възниква необходимост от безусловно задължителна защита. Изводът за характера на защитата е верен, тъй като резервният защитник се назначава *ex officio* от прокурора или съда, **без да се съблюдава волята на обвиняемия**. Следва да се отбележи, че резервен защитник не може да бъде назначен по дело, по което няма защитник (*по пълномощие или по назначение*). Това положение се извежда от значението на думата „резервен“ – назначаването на такъв защитник се свързва с възможността при наличие на съответните законови предпоставки да може да замести участващият по делото защитник и да осъществи ефективна защита.

Институтът на резервния защитник е нов. Той се въведе с изменението на НПК обн. ДВ, бр. 32 от 2010 г., с оглед установяване на необходимите гаранции за разглеждане на делото в разумен срок. С регламентирането на тази възможност, законодателят се стреми в случаите на реална опасност от забавяне на производството, предварително да осигури служебен защитник, който да познава делото и веднага да е в състояние компетентно и ефективно да поеме защитата в пълния и обем. Заложена идея е да се избегне

⁴¹ Вж. **Трендафилова, Е.** Защитникът в ..., С., 1992, с. 46; **Вучков, В.** Едно забелязано несъответствие при необходимата защита (чл. 94, ал. 2 и чл. 96, ал. 1 НПК). – В: Адвокатски преглед, 2008, № 5-6.

загуба на време, което би било необходимо за отлагане на делото за проучване на материалите и съгласуването на основните линии на защита. Въвеждането на тази процесуална фигура бе широко критикувано и обсъждано, като освен това законът бе атакуван пред Конституционния съд⁴². В решението си Конституционният съд правилно прие, че резервният защитник е насочен към обезпечаването на адвокат, който така да е запознат с делото, че да е в състояние при определени правни предпоставки, незабавно, без никакво забавяне, да окаже квалифицирана правна помощ на обвиняемия в случай, при който той не може да ползва упълномощен от него защитник. Наред с това се осигурява и провеждането на процеса в разумен срок, т.е. осъществяват се все легитимни и приемливи цели. В литературата се изтъква, че дори самото съществуване на възможността да се назначи резервен защитник се проявява като силен дисциплиниращ фактор и своеобразна превенция срещу евентуалното недобросъвестно поведение от страна на защитата⁴³.

Въпреки това институтът на резервния защитник не може да се прилага самоцелно. Върховният касационен съд е имал случай да отбележи, че неправомерното назначаване на резервен защитник води до съществено нарушение „не само правото на подсъдимия на защита”, но и до „накърняване процесуалните права на защитника, от чието поведение, според данните по делото, не се установява да е използвал средства и похвати, които да имат за цел неоправдано и безпричинно отлагане на делото”. „Процесуалните права на защитника съществуват наред с тези на обвиняемия и не може произволно, по усмотрение на съда да бъде лишаван от тях, защото упражнява права като самостоятелна страна, а не само предоставените му от подсъдимия”⁴⁴.

V. Накрая следва да се разгледа и спорният в практиката въпрос за колизията между абсолютно задължителната защита и правото на избор на защитник от обвиняемия. Договорната защита винаги има приоритет спрямо назначения защитник. Затова законът гарантира правото на обвиняемия да участва в процеса наред с лично избран от него защитник. Запазва своето значение и Ре-

шение № 576/1980 г., I н.о. ВС, с което е прието, че лишаването на подсъдимия от правото да си осигури договорна защита под предлог, че по делото участва служебен защитник, е грубо нарушение на правото му на защита. Върховният касационен съд нееднократно е имал повод да подчертае, че „когато в съдебно заседание участва служебен защитник, подсъдимият има право да поиска продължаване на производството с друг защитник, лично избран и упълномощен от него, като съдът е длъжен да му осигури упражняването на тази възможност, включително и да отложи производството по делото. Процесуална гаранция за упражняването на това право е въведена в чл. 96, ал. 2 от НПК. Срокът на отлагане трябва да бъде достатъчен (по преценката на съда), за да се осигури упълномощаването на договорения защитник, подготовката му по обвинението и явяването му в съдебното заседание. Извършването на процесуални действия по събиране и проверка на доказателствата, изслушване на устните прения и постановяването на актове по същество на делото при незачитане на това искане на подсъдимия води до съществено нарушение на правото на защита по чл. 15, ал. 1–3 от НПК”⁴⁵.

Законовият регламент преди измененията на НПК (ЗИД на НПК, обн. ДВ, бр. 32/2010 г.) безусловно предвиждаше, че ако в хода на наказателния процес обвиняемият упълномощи защитник по свой избор, назначеният защитник винаги се отстранява от участие в делото. По принцип това правило е валидно и при действащия регламент с изключение на случая по чл. 94, ал. 5 НПК. Когато обвиняемият, респ. подсъдимият упълномощи друг защитник или в условията на чл. 94 ал. 2 НПК се откаже от такъв, ако провежданото дело е за тежко престъпление и наред с това е от изключително значение то да приключи в разумен срок, назначеният служебен защитник **продължава участието си в производството като резервен**.

От изложеното дотук следва, че при безусловно необходимата защита ръководно-решаващият орган е длъжен да назначи служебен защитник, ако обвиняемият не е упълномощил адвокат

⁴² Решение № 10 от 28.09.2010 г. по к.д. № 10/2010 г. КС.

⁴³ Вж. **Чинова, М.** Досъдебното производство по ... С., 2013, с. 208.

⁴⁴ Решение № 338 от 12.11.2014 г. по н.д. № 1096/2014, н.к., II н.о. на ВКС.

⁴⁵ Решение № 35 от 11.02.2013 г. по н.д. № 2146/2012 г., н.к., II н.о. ВКС.

по свой избор. Наред с това обаче институтът на необходимата защита следва да се прилага с особена прецизност, като не се допуска накърняване правата и законните интереси на основния субект на правото на защита, особено когато под предлог за осигуряване на ефективна защита се стига до лишаване на правоимащото лице от възможност да упълномощи защитник по свое предпочитание⁴⁶.

⁴⁶ За упълномощаването на защитника вж. **Давидкова, Д.** Упълномощаване на защитник в наказателния процес. – *De jure*, 2013, № 1.